

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ВОЛІ

Фриз Ірина Володимирівна
канд. психол. наук, доцент
кафедри загальної, вікової та практичної психології
Житомирського державного університету ім. Івана Франка
м.Житомир.

Важливість розвинутої вольової сфери не викликає сумнів, адже вольові якості допомагають людині йти до цілі, долаючи зовнішні та внутрішні перешкоди, приймати рішення, вирішувати буденні проблеми. Водночас, проблема волі малодосліджена в сучасній психології (А.І. Висоцький, В.А. Іванніков, В.К. Калін, А.Ц. Пуні, В.І. Селіванов, R. Assagioli, L. Corno, J. Kuhl, K. Lewin та ін.). Складність дослідження вольових якостей викликана їх інтегрованістю та тісним переплетінням з різними психічними процесами.

Актуальність розвитку волі і вольових якостей обумовлена і суто практичними підходом, адже, в наш час високої конкуренції зросли вимоги і до молоді, які тільки починає працювати. Якщо професійні знання і навички можна засвоїти згодом, переважно роботодавці пропонують навчання для новачків, то вимоги щодо відповідальності, цілеспрямованості, ініціативності та інших вольових якостей досить високі одразу. Це ніби візитівка для роботодавця – розвинута вольова сфера.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних літературних джерел виявив певні розбіжності в розгляді волі. Так, в західній психології воля розглядається, як здатність мобілізувати свої ресурси та посилювати саморегуляцію (Ю. Куль, Л. Корно та ін.) та з позиції стратегій вольової регуляції (Л. Корно, С. Шанкл та ін.). У вітчизняній психології воля описується через вивчення природи і механізмів вольових зусиль (М.Я.Басов); виділення вольових дій, які пов'язані з долаттям перешкод (Б.М. Теплов); як особливу психічну регуляцію поведінки (М.Я. Басов); як спонування, що пов'язане з наявністю установки на дію (Д.М. Узнадзе) та інші.

Неоднозначність в розгляді волі різними вченими обумовлюється її інтегративністю та взаємозв'язком із різними особливостями особистості. Так, Л.С. Виготський [1, с. 463] сутність волі вбачає в здатності володіти собою, власною поведінкою, своїми психічними процесами, у тому числі і мотивацією. Як свідоме регулювання людиною своєї поведінки і діяльності, виражене у вмінні долати внутрішні та зовнішні перешкоди при здійсненні цілеспрямованих дій та вчинків визначає волю В.І. Селіванов [5, с. 112]. В.А.Іванніков [3, с. 81] розглядає волю, як навмисну регуляцію спонування до дії, свідомо прийнятої за необхідністю (зовнішньою або внутрішньою) та виконуваної людиною за власним рішенням. Отже, ми бачимо, що вченими воля не розглядається як відокремлене явище, оскільки вона перетинається майже з усіма основними психічними реаліями (мотивація, ціль, дія, вчинок, пізнавальні та емоційні процеси, тощо).

Дещо по-іншому розглядає волю В.К. Калін [2, с. 54] і розширює її до системи механізмів свідомості, яка забезпечує самоуправління функціональною структурою психіки та рівнем ресурсних витрат у діяльності та поведінці, в окремих діях та вчинках.

Різноманітність підходів до вивчення волі підтверджує складність її дослідження. Аналіз різних поглядів на визначення волі дозволив виділити такі спільні ознаки: свідомо спрямованість, регуляторні функції, необхідність долаття перешкод.

Сучасний розгляд волі змістився в площину вольових якостей, однак дослідники при вивченні вольових якостей не уточнюють їх розуміння. Лише в окремих роботах є спроби дати власне трактування. Так, змістовне визначення дав Є.П. Ільїн, визначивши вольові якості як особливості вольової регуляції, які проявляються в конкретних специфічних умовах, що обумовлені характером труднощів, що долаються [4, с. 116].

У власних дослідженнях вольових якостей ми розглядаємо їх як стійкі утворення в структурі особистості, що виявляються в будь-яких ситуаціях та вимагають прояву зусиль, спрямованих на долання перешкод, що виникають в результаті діяльності особистості.

Щодо класифікації вольових якостей, також можна відмітити відсутність єдиного підходу серед фахівців. Навіть у переліку якостей, що пов'язані з волею, багато суперечностей. Найчастіше вчені прагнуть класифікувати вольові якості з опорою на функціональний прояв волі. Так, В.І. Селіванов [5, с. 133] об'єктивним критерієм для класифікації вольових якостей виділяє динаміку процесів гальмування та збудження. Вчений виділяє вольові якості, які викликають імпульс до прояву активності, прискорення або посилення розпочатої дії (ініціативність, рішучість, сміливість, енергійність, хоробрість), та ті, які уповільнюють та послаблюють активність (витримку, витривалість, терпеливість). Схожі погляди на класифікацію вольових якостей у Ф.Н. Гоноволіна, В.Д. Небиліцина та інших.

Інший підхід наводиться в дослідженнях В.К. Каліна. Так, вчений виділив базальні (первинні) та системні (вторинні) вольові якості. Прояви базальних вольових якостей виражаються у односпрямованих регуляторних діях свідомості, а системні вольові якості включають функціональні прояви не лише вольової сфери, але й емоційної та інтелектуальної.

Аналіз різноманітних підходів щодо класифікації вольових якостей дозволяє виділити дві великі групи: класифікації, за основу яких був взятий функціональний компонент прояву волі, вольової регуляції, вольових дій (Ф.Н. Гоноволін, В.К. Калін, В.В. Нікандров, С.Л. Рубінштейн, В.І. Селіванов та ін.) та класифікації, побудовані на основі значущості вольових якостей для практичної діяльності (П.А. Рудик, А.Ц. Пуні, Є.П. Щербаков та ін.). Ці групи класифікації є взаємодоповнюючими, та не суперечливими.

Розгляд різних підходів щодо природи волі, вольових якостей і можливостей їх дослідження, показав відсутність однозначних трактувань і поглядів серед вчених. З одного боку, така позиція ускладнює розгляд вольової сфери, а з іншого – надає широкий спектр для досліджень. Наш подальший інтерес буде спрямований на дослідження окремих вольових якостей, виявлення існування провідних для успішного конкурентоспроможного фахівця.

Література

1. Выготский Л.С. Психология / Л.С. Выготский – М.: Из-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
2. Калинин В.К. На путях построения теории воли / В.К. Калинин // Психологический журнал, Т.10, № 2, 1989. – С. 46-55.
3. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции / В.А. Иванников – М.: Издательство УРАО, 1998. – 142с.
4. Ильин Е.П. Психология воли/ Е.П. Ильин – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 288с.
5. Селиванов В.И. Избранные психологические произведения (воля, ее развитие и воспитание) / В.И. Селиванов - Рязанский пед. институт. – Рязань, 1992. – 576с.

ЧЕСНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Цимбалюк Ірина Миколаївна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. псих. наук
доц. Котлова Людмила Олександрівна.

Чесність – це одна з основних граней людських чеснот, моральна якість, що відображає одну з найважливіших вимог моральності. Вона включає: правдивість,